

La necessitat de canviar de rumb

Un manifest d'acció davant el col·lapse civilitzador

Argelaguer en Transició

argelaguerentransicio.blog

La gran cruïlla

El nostre món es troba en una cruïlla crítica, possiblement la més decisiva des que la nostra espècie va començar a caminar per la Terra. El model de societat que hem construït al llarg dels últims dos segles, basat en el creixement econòmic il·limitat, l'explotació desenfrenada dels recursos naturals i una fe gairebé religiosa en el progrés tècnic, ens ha portat directament a una situació insostenible. Aquesta no és una advertència llunyana ni una predicció apocalíptica infundada: dades empíriques, informes científics i la realitat diària de milions de persones en tots els continents confirmen que hem entrat en una fase de crisi multi-sistèmica i profunda.

Com assenyala l'activista i investigador Luis González Reyes —referent del decreixement— amb claredat meridiana, ens enfrontem a cinc grans reptes interconnectats que marquen un punt de ruptura històrica en la trajectòria de la nostra civilització. Aquests cinc fronts —energia, materials, clima, cures i biodiversitat— no són problemes aïllats que es puguin resoldre per separat amb pegats tecnològics o ajustos del mercat. Són les manifestacions d'una mateixa arrel malalta: un sistema econòmic i cultural que ha posat l'acumulació de capital, el benefici privat i el consum material per davant de mantenir les condicions que fan possible la vida al planeta.

Avui vull parlar de per què és urgent canviar de rumb, no com a exercici teòric sinó com a necessitat pràctica de supervivència. Vull explorar honestament què pot passar si no actuem, desmuntant els relats triomfalistes d'aquells que encara creuen que el creixement verd o la geoenginyeria ens salvaran sense canviar res essencial. I vull, sobretot, oferir un mapa —realista, esperançador però no ingenu— de com podem començar a actuar, aquí i ara, des del dia a dia i de la comunitat, per construir alternatives que no només mitiguin el dany, sinó que ens permetin viure millor amb menys.

Aquest text neix de la urgència, però també de la convicció que encara estem a temps d'evitar els pitjors escenaris si actuem col·lectivament. No des de dalt, perquè les elits polítiques i econòmiques han demostrat la seva incapacitat o falta de voluntat per posar el bé comú per davant dels seus interessos. El canvi començarà des de baix, des dels nostres carrers, els nostres barris, les nostres comunitats. I per això hem d'entendre la magnitud del repte i les eines que tenim a la nostra disposició.

Com hem arribat fins aquí

Per entendre per què no podem esperar més, cal fer un viatge històric breu però indispensable. La civilització industrial, nascuda al segle XVIII amb la màquina de vapor i el carbó, va representar una ruptura radical amb totes les formes anteriors d'organització social. Durant mil·lennis, les societats humanes havien viscut dins dels límits imposats per l'energia solar disponible —a través de la fotosíntesi, la biomassa, el vent i l'aigua— i per la capacitat regenerativa dels ecosistemes. El creixement era possible, però estava limitat per aquestes fronteres naturals.

La combustió del carbó, i posteriorment el petroli i el gas natural, van canviar completament aquesta equació. Per primera vegada, la humanitat va tenir accés a quantitats massives d'energia emmagatzemades durant centenars de milions d'anys sota la superfície de la Terra. Aquest "regal extraordinari", com l'anomenava l'historiador E.A. Wrigley, va permetre multiplicar la productivitat del treball humà per factors mai vistos. Un sol barril de petroli conté l'energia equivalent a aproximadament cinc anys de treball humà intensiu. Pensem-hi: cada dia consumim al voltant de 100 milions de barrils de petroli a nivell mundial. Això equival energèticament al treball de 500 milions de persones al llarg d'un any, cada dia.

Amb aquesta energia barata i abundant construïm carreteres, ciutats, fàbriques, cadenes de subministrament globals, una agricultura industrialitzada capaç d'alimentar 8.000 milions de persones, sistemes de transport massiu, internet, la carrera espacial i la societat de consum. També construïm, sense voler-ho veure, els fonaments del nostre propi col·lapse. No només els combustibles fòssils són finits —s'esgoten perquè la seva formació geològica requereix milions d'anys—, sinó que la seva crema allibera a l'atmosfera el carboni que havia estat segrestat, alterant el clima global. A més, la lògica del creixement perpetu, necessària perquè el capitalisme financer no es col·lapsi, ens ha portat a extreure i transformar materials a un ritme que supera de llarg la capacitat de regeneració del planeta.

El resultat és la nostra situació actual: hem crescut durant dos segles gràcies a una font d'energia que s'està acabant, hem externalitzat els costos ambientals i socials a les generacions futures i als països més vulnerables, i hem creat un sistema econòmic que no pot funcionar sense expandir-se contínuament en un planeta finit. És la contradicció fonamental del nostre temps: creixement infinit en un món limitat. I la història ens ensenya que quan una civilització empeny els límits de la seva base de recursos,

s'acaba col·lapsant. No per cap catàstrofe externa, sinó per esgotament intern.

Els cinc grans reptes

A continuació, desenvolupem en profunditat cadascun dels cinc grans reptes identificats per Luis González Reyes i altres pensadors del decreixement i l'ecologia social. No són amenaces hipotètiques; ja són processos en curs que podem mesurar, sentir i documentar.

1. El final de l'energia abundant, versàtil i econòmica

Durant més d'un segle hem construït tots els aspectes de la nostra societat sobre la base dels combustibles fòssils. No exagerem si diem que el petroli, el carbó i el gas natural són el veritable fonament de la globalització, la mobilitat massiva, la producció d'aliments i la vida urbana tal com la coneixem. Però aquesta era s'acaba, no perquè "el petroli s'acabarà demà" —hi ha reserves per a dècades si seguim extraient—, sinó perquè l'energia neta que obtenim d'aquestes extraccions disminueix irreversiblement.

El concepte clau aquí és el retorn energètic de la inversió energètica (EROI, per les seves sigles en anglès). Als inicis de la indústria petroliera, al segle XIX i principis del XX, per cada barril d'energia invertit en l'extracció de petroli s'obtenien entre 50 i 100 barrils. Era energia pràcticament gratuïta. Avui, la mitjana mundial és d'entre 10 i 15 barrils per barril invertit, i en molts jaciments marginals —fracking, sorres bituminoses, pous ultramarins— la taxa baixa fins a 3, 5 o fins i tot menys. Quan l'EROI cau per sota de 5 o 7, una societat industrial complexa com la nostra comença a tenir serioses dificultats per sostenir-se.

El pic del petroli convencional —el moment en què s'assoleix la taxa màxima d'extracció i des del qual s'inicia un descens inexorable— es va superar a nivell mundial al voltant de 2006-2008, segons les anàlisis més rigoroses (incloses les de la pròpia Agència Internacional de l'Energia, que inicialment ho va ocultar). El que hem vist des de llavors són increments puntuals de la producció gràcies al fracking als Estats Units i a l'extracció en aigües profundes, però a un cost energètic, econòmic i ambiental molt més elevat. La davallada del petroli barat ja és aquí, i la del gas natural i el carbó la seguiran properament, encara que amb calendaris diferenciats.

Què significa això a la pràctica? Que l'energia deixarà de ser abundant i barata per convertir-se en un bé escàs i car. Que tots els sectors que depenen del transport de llarga distància —aliments, roba, electrònica, materials de construcció— veuran augmentar estructuralment els seus costos. Que l'agricultura industrial, que consumeix entre 7 i 10 calories fòssils per cada caloria d'aliment que produeix, devindrà inviable. Que les nostres ciutats disperses, dissenyades per a la dependència del cotxe privat, s'enfrontaran a enormes dificultats logístiques.

Si no fem una transició planificada, conscient i col·lectiva cap a un model de baixa energia —no només amb energies renovables, sinó també i sobretot amb una reducció dràstica del consum d'energia—, ens enfrontarem a una profunda crisi econòmica, a l'escassetat de béns essencials i a tensions socials extremes. Les energies renovables, és clar, formen part de la solució, però no poden substituir el petroli en la seva totalitat: la seva densitat energètica és molt menor, la seva intermitència planteja reptes d'emmagatzematge, i la seva fabricació requereix precisament els combustibles fòssils que pretenem abandonar. La veritable transició energètica no és un simple canvi de fonts; és un canvi de manera de viure.

2. Esgotament de materials essencials

El segon gran repte, menys conegut però igualment crític, és la creixent escassetat de materials clau que sustenten la nostra tecnologia i la vida quotidiana. Molts dels elements que fem servir diàriament —i sense els quals els nostres telèfons, ordinadors, bateries, panells solars, turbines eòliques, cotxes elèctrics o sistemes mèdics no funcionarien— són finits i desigualment distribuïts a l'escorça terrestre. La seva extracció massiva no només provoca escassetat futura, sinó que ja causa impactes ambientals irreversibles i sagnants conflictes geopolítics.

Posem exemples concrets. El cobalt, essencial per a les bateries de cotxes elèctrics i dispositius mòbils, s'extreu principalment a la República Democràtica del Congo en condicions de treball properes a l'esclavitud, inclosa mà d'obra infantil. El liti, també crucial per a les bateries, es concentra en el "triangle del liti" d'Argentina, Bolívia i Xile, on la seva extracció consumeix enormes quantitats d'aigua en regions ja àrides i genera conflictes amb les comunitats indígenes. Les terres rares (neodimi, disprosi, praseodimi, etc.) són essencials per als imants d'alta potència d'aerogeneradors, motors elèctrics i molts dispositius electrònics; el seu refinament és extremadament contaminant i està dominat per la Xina.

Però hi ha un material encara més sorprenent la manca del qual amenaça directament la construcció de les nostres ciutats: la sorra. Sí, la sorra comú, aquell recurs que sembla il·limitat. La sorra que fem servir per fer formigó, asfalt, vidre i xips de silici no és qualsevol sorra. Necessitem sorra amb grans angulars, no la sorra rodona del desert —que és inútil per a la construcció—, sinó la de rius, platges i fons marins. La seva extracció s'ha triplicat en les últimes dues dècades i ja n'extreurem més de la que la natura pot reposar. Això provoca el col·lapse de deltes, la desaparició de platges senceres, la salinització d'aqüífers i la destrucció d'ecosistemes fluvials. Existeixen màfies de la sorra a l'Índia, el Marroc, el Vietnam i altres països, amb assassinats de periodistes i activistes que denunciaven l'extracció il·legal.

El problema subjacent és que la nostra civilització industrial s'ha construït sobre una lògica lineal i extractiva: extreure materials de l'escorça terrestre, transformar-los en productes, fer-los servir un temps relativament curt i llençar-los als abocadors o als incineradors. Aquesta "economia d'usar i llençar" és impossible en un planeta finit.

L'única alternativa viable és la transició cap a una economia circular i regenerativa on els materials estiguin dissenyats des de l'origen per ser reparats, reutilitzats, refabricats i finalment reciclats sense pèrdua de qualitat. Però això no és només una qüestió tècnica; és una qüestió de principis. Una veritable economia circular implica produir molt menys, produir per durar, i abandonar l'obsolescència planificada i percebuda que impulsa el consum massiu.

És urgent, per tant, repensar des de l'arrel com dissenyem, produïm i distribuïm els nostres productes. Modularitat, reparabilitat, estandardització de components, eliminació dels adhesius que impossibiliten el desmuntatge, prohibició de les actualitzacions forçades... totes aquestes són mesures concretes que es poden adoptar mitjançant la regulació política i la pressió ciutadana.

3. El canvi climàtic i les seves conseqüències devastadores

Dels cinc grans reptes, el canvi climàtic és sens dubte el més conegut, encara que no necessàriament el més comprès en tota la seva magnitud. L'augment de les temperatures mitjanes mundials, l'elevació del nivell del mar, la fusió accelerada dels casquets polars i les glaceres, l'acidificació dels oceans i la creixent freqüència i intensitat dels fenòmens meteorològics extrems —onades de calor, sequeres prolongades, inundacions catastròfiques, huracans més poderosos, incendis forestals descontrolats— són signes inequívocs que el canvi climàtic ja no és una amenaça futura: és una realitat present.

La ciència és clara i contundent. El Sisè Informe d'Avaluació del Grup Intergovernamental d'Experts sobre el Canvi Climàtic (IPCC), publicat per parts entre 2021 i 2023, conclou amb "confiança molt alta" que la influència humana ha escalfat l'atmosfera, els oceans i la superfície terrestre. La temperatura global ja ha augmentat aproximadament 1,2 °C respecte als nivells preindustrials (1850-1900). Cada fracció de grau addicional incrementa exponencialment els riscos. L'Acord de París (2015) va fixar com a objectiu limitar l'escalfament a 1,5 °C, però els compromisos actuals de reducció d'emissions ens porten cap a un escalfament d'entre 2,7 °C i 3,1 °C a finals de segle, amb conseqüències catastròfiques.

Què signifiquen en la pràctica 1,5 °C, 2 °C o 3 °C? A 1,5 °C, s'estima que desapareixerà entre el 70% i el 90% dels esculls de corall del món. A 2 °C, pràcticament tots. A 1,5 °C, el nivell del mar pujarà entre 0,4 i 0,8 metres a finals de segle, afectant 200 milions de persones que viuen en zones costaneres baixes. A 2 °C, la pujada serà d'un metre addicional, i s'hi sumaran molts més milions de desplaçats. A 1,5 °C, les onades de calor que abans ocorrien cada 50 anys a la Mediterrània passaran a ocórrer cada 10 anys; a 2 °C, cada 2 o 3 anys.

Però el més preocupant són els anomenats punts d'inflexió (tipping points), llindars que, una vegada superats, desencadenen processos de retroalimentació positiva que acceleren l'escalfament independentment del que faci la humanitat després. Alguns

exemples:

- El col·lapse de la capa de gel de Groenlàndia (entre 1,5 i 2 °C), que afegirà 7 metres de pujada del nivell del mar al llarg de segles.
- El desglaç del permafrost a Sibèria i el Canadà, que conté el doble de carboni que tota l'atmosfera actual; la seva descomposició alliberaria ingents quantitats de metà i CO₂.
- El cessament del corrent termohalí atlàntic (inclòs el corrent del Golf), que moderaria dràsticament el clima d'Europa i alteraria els patrons de pluja globals.
- La mort generalitzada de la selva amazònica, que passaria de ser un embornal de carboni a una font neta d'emissions.
- El debilitament dels embornals de carboni terrestres i oceànics, que actualment absorbeixen aproximadament la meitat del CO₂ que emitem.

Si creuem prou d'aquests lindars —cosa que molts científics consideren probable entre 2 i 3 °C—, entrarem en un estat de "Terra d'hivernacle" (Hothouse Earth) en el qual el clima global s'estabilitzarà en un nou equilibri molt més càlid, amb nivells del mar desenes de metres més alts i una enorme reducció de les zones habitables per als humans.

Per això és tan urgent reduir dràstica i ràpidament les emissions de gasos d'efecte hivernacle. L'IPCC ha estat clar: per tenir una probabilitat raonable de mantenir-nos a 1,5 °C, les emissions globals han de reduir-se en un 45% per al 2030 respecte al 2010, i assolir el zero net per al 2050. I a hores d'ara, anem en la direcció contrària.

4. La crisi de les cures

El quart gran repte és potser el menys visible en les anàlisis convencionals, però des d'una perspectiva ecofeminista i de sostenibilitat de la vida és absolutament central. El nostre model econòmic dominant ha descuidat sistemàticament les bases materials i relacionals que fan possible la vida humana: l'alimentació, l'accés a l'aigua potable, l'habitatge digne, la salut, l'educació i, sobretot, les cures.

Què entenem per cures? El treball de cures —majoritàriament no remunerat i realitzat per dones— inclou tot allò que manté, continua i repara el nostre món perquè puguem viure-hi el millor possible. Abasta: cuidar nens i nenes, persones grans, malalts i dependents; preparar aliments; netejar i mantenir les llars; acompanyar emocionalment; mantenir els vincles familiars i comunitaris; i, en un sentit més ampli, tot el treball reproductiu que sosté la vida dia rere dia.

L'economia feminista ha documentat que aquest treball de cures, si es valora en termes monetaris, equivaldria a entre el 10% i el 15% del PIB mundial (segons l'OIT), però en realitat el seu valor no té preu, perquè sense ell la resta de l'economia simplement no podria funcionar. Tanmateix, el sistema capitalista no el reconeix com a "productiu" perquè no genera valor excedentari directament. S'assumeix que les dones ho faran

gratuïtament per amor, o que es pot comprar al mercat a un preu baix (sovint a altres dones migrades i en situació precària). I quan el treball de cures s'externalitza a l'Estat (guarderies, residències, serveis socials), sol ser el primer sector a patir retallades.

La crisi de les cures s'ha anat agreujant per diversos factors convergents. D'una banda, la incorporació massiva de les dones al treball remunerat no ha anat acompanyada d'una assumpció paritària de les responsabilitats domèstiques i de cures per part dels homes. El resultat és la "doble jornada" o fins i tot "triple jornada" que pateixen milions de dones, amb les consegüents conseqüències per a la seva salut física i mental. D'altra banda, les polítiques d'austeritat han reduït els serveis públics de cures, traslladant de nou aquesta càrrega a les famílies i, dins d'elles, a les dones. A més, els canvis demogràfics —envelliment poblacional, reducció de la família extensa, major mobilitat geogràfica— han creat un "dèficit de cures": cada vegada hi ha més persones que necessiten cures i menys persones disponibles per proporcionar-les de manera no remunerada.

La pandèmia de la COVID-19 va posar de manifest brutalment aquesta crisi. De sobte, el treball de cures —sempre invisible— es va fer imprescindible: els qui cuidaven els malalts, els nens, la gent gran, els qui netejaven els hospitals i les llars, els qui abastien els supermercats... eren majoritàriament dones, i eren els qui patien les pitjors condicions de treball i el major desgast emocional. Però en acabar l'emergència sanitària, ràpidament va tornar a fer-se invisible.

La manca de suport a les cuidadores —ja siguin xarxes familiars, professionals o comunitàries— posa en risc el benestar col·lectiu a curt, mitjà i llarg termini. Sense cura, literalment morim. Amb una atenció insuficient o mal distribuïda, la qualitat de vida es deteriora, les desigualtats s'aprofundeixen i el teixit social s'erosiona. Per això, des del decreixement i les perspectives ecofeministes, s'insisteix que hem de prioritzar les cures com a pilar fonamental de la societat, no com a apèndix secundari de l'economia.

Quines implicacions pràctiques té això? Exigeix repensar el temps de treball remunerat per alliberar temps per a les cures (reducció de la jornada laboral, repartiment equitatiu de les tasques domèstiques). Exigeix enfortir els sistemes públics de cures (sanitat universal, educació de 0 a 3 anys, atenció a la dependència, residències públiques de qualitat). Exigeix reconèixer i remunerar dignament les professionals de la cura (netejadores, auxiliars d'infermeria, treballadores de geriatria, cuidadores a domicili). Exigeix dissenyar ciutats i habitatges que afavoreixin la vida comunitària i la proximitat. I exigeix, sobretot, un canvi cultural profund que valori la cura com una activitat central de l'experiència humana.

5. La pèrdua massiva de biodiversitat

El cinquè gran repte, tan greu com el canvi climàtic tot i que sovint es tracta per separat, és la pèrdua accelerada i massiva de la diversitat biològica del planeta. Estem assistint al que molts científics anomenen la sisena gran extinció —la primera causada per una

sola espècie, la nostra— amb taxes de desaparició d'espècies entre 100 i 1.000 vegades superiors a les taxes naturals de fons.

La biodiversitat no és un luxe estètic ni un catàleg d'espècies exòtiques; és la xarxa viva que sosté el funcionament dels ecosistemes i, per tant, la supervivència humana. Els serveis ecosistèmics que depenen de la biodiversitat són innombrables i essencials: la pol·linització dels cultius (feta per insectes, ocells i ratpenats, amb un valor econòmic global estimat en més de 500.000 milions de dòlars anuals); la formació i fertilitat dels sòls; la regulació del clima i els cicles hidrològics; la purificació de l'aire i l'aigua; la provisió de medicaments (al voltant del 40% dels fàrmacs moderns tenen origen natural); la protecció de les costes.

La Plataforma Intergovernamental Ciència-Normativa sobre Diversitat Biològica i Serveis Ecosistèmics (IPBES) va publicar el 2019 un informe històric sobre l'estat de la natura. Les troballes són devastadores: al voltant d'un milió d'espècies animals i vegetals (d'un total estimat de 8 milions) estan actualment en perill d'extinció, moltes d'elles en les pròximes dècades. La biomassa de mamífers salvatges s'ha reduït en un 85% des dels inicis de la civilització humana; la dels insectes, en un 40-50% en les últimes dècades —l'anomenat "efecte parabrisa": els conductors de més edat recorden haver de netejar el parabrisa constantment d'insectes; ara gairebé no n'hi ha. Les poblacions de vertebrats han disminuït de mitjana un 68% entre 1970 i 2016, segons l'Índex del Planeta Viu del WWF.

Les causes directes d'aquesta pèrdua de biodiversitat són ben conegudes: la destrucció i fragmentació d'hàbitats (principalment per l'expansió agrícola i ramadera, la urbanització i les infraestructures de transport); la sobreexplotació directa (sobrepesca, caça furtiva, tala il·legal); la contaminació (plàstics, pesticides, metalls pesants, nitrogen reactiu); la introducció d'espècies exòtiques invasores; i, cada vegada més, el canvi climàtic.

Un cas emblemàtic és el dels insectes, que formen la base de moltes xarxes alimentàries. Diversos estudis han documentat caigudes dràstiques: a Alemanya, la biomassa d'insectes voladors en àrees protegides es va reduir en un 75% en 27 anys; a Puerto Rico, la biomassa d'artròpodes a la selva tropical es va reduir entre un 40% i un 60% en 35 anys, amb caigudes correlacionades de llangardaixos, granotes i aus insectívores. La desaparició d'insectes pol·linitzadors, en particular abelles i papallones, amenaça directament la producció agrícola: el 75% dels cultius alimentaris mundials depenen almenys parcialment de la pol·linització animal.

La pèrdua de biodiversitat no es produeix en el buit; interactua i es retroalimenta amb els altres grans reptes. El canvi climàtic agreuja la pèrdua d'hàbitats; la desforestació allibera carboni i accelera l'escalfament; l'esgotament dels sòls redueix la seva capacitat de retenir aigua i carboni; la pèrdua de pol·linitzadors redueix la producció d'aliments; i tot plegat colpeja més durament les comunitats més pobres i vulnerables, que depenen directament dels ecosistemes per a la seva subsistència.

Interconnexió sistèmica dels cinc reptes

Un dels errors més freqüents en l'anàlisi de la crisi civilitzadora és tractar aquests cinc problemes com a compartiments estancs, cadascun amb el seu especialista, el seu congrés internacional, els seus objectius negociats i les seves solucions tecnològiques específiques. Però en realitat, els cinc grans reptes estan profundament interconnectats i es reforcen mútuament formant un sistema de retroalimentació que pot arribar a ser incontrolable.

Posem-ne un exemple concret. El canvi climàtic (repte 3) provoca sequeres més intenses i freqüents a regions com l'Amazònia. Això redueix la capacitat dels arbres per absorbir aigua i nutrients, debilitant-los i fent-los més vulnerables als incendis. Els incendis, a més d'alliberar enormes quantitats de CO₂ (que accelera encara més el canvi climàtic), destrueixen l'hàbitat de milers d'espècies, contribuint a la pèrdua de biodiversitat (repte 5). La pèrdua de biodiversitat a l'Amazònia inclou, entre molts altres organismes, pol·linitzadors de plantes silvestres i conreades, que afecten la producció d'aliments per a les comunitats locals i els mercats globals (crisi de les cures en sentit ampli, repte 4). A més, l'extracció de minerals per construir panells solars i turbines eòliques —necessàries per a la transició energètica— requereix metalls rars (repte 2) i energia (repte 1), i sovint es porta a terme a regions amazòniques, agreujant la desforestació i el conflicte amb els pobles indígenes.

Aquesta perspectiva sistèmica ens mostra que no és possible resoldre un sol repte sense abordar els altres. No hi haurà una transició energètica justa sense una reducció dràstica del consum de materials (decreixement). No hi haurà una protecció efectiva de la biodiversitat sense abandonar l'expansió de la frontera agrícola per als biocombustibles o la ramaderia extensiva. No hi haurà solució a la crisi de les cures sense una redistribució radical del treball i una revaloració del reproductiu sobre el productiu. I tot això requereix un canvi de paradigma econòmic que superi el dogma del creixement perpetu.

Escenaris de futur: Què pot passar si no actuem?

En aquest punt, cal ser honest i realista sobre les conseqüències de la nostra inacció col·lectiva. No es tracta de caure en un catastrofisme paralitzant, sinó de mirar de front la magnitud del repte per trobar la determinació d'actuar. Si seguim el camí actual —com a societat global, perquè ja hi ha comunitats i individus que han triat una altra direcció—, ens enfrontarem a escenaris que transformaran radicalment la nostra manera de viure en una o dues dècades, no en segles.

Crisi econòmica i energètica

La creixent escassetat de combustibles fòssils barats dispararà els preus de l'energia en tots els sectors. Ja hem vist pujades i baixades en el preu del petroli, però la tendència estructural és a l'alça amb fortes oscil·lacions. Cada augment de preus provocarà

contraccions econòmiques (com el 2008, precedida pel pic del petroli de 2006-2007), i cada recessió reduirà la demanda i abaixarà temporalment els preus, creant una falsa sensació d'alleujament. Però el cicle següent serà pitjor, perquè la base d'extracció neta serà menor.

Els sectors més dependents del transport —automoció, logística, turisme de llarga distància, agricultura comercial— seran els primers a patir. Podem esperar fallides massives d'aerolínies, crisi del transport per carretera i una reconfiguració forçada de les cadenes de subministrament globals cap a la producció local i regional. Això no és necessàriament dolent a llarg termini —la globalització sempre ha estat un miratge energètic—, però la transició no planificada pot ser brutal: escassetat puntual de medicaments, recanvis industrials, components electrònics o fins i tot aliments fora de temporada.

L'atur augmentarà de manera significativa, especialment en sectors intensius en energia. Al mateix temps, la inflació bàsica de béns (energia, alimentació, habitatge) erosionarà el poder adquisitiu dels salaris i les pensions. La pobresa energètica, ja present en milions de llars, es generalitzarà. Els governs es trobaran atrapats entre la necessitat de mantenir la prestació de serveis bàsics i la incapacitat de subvencionar indefinidament un sistema ineficient.

Canvi climàtic irreversible

Fins i tot si avui reduíssim dràsticament les emissions, l'escalfament ja acumulat ens acompanyarà durant segles a causa de la inèrcia tèrmica dels oceans. Però com que no estem reduint les emissions, sinó augmentant-les lentament, ens dirigim cap a escenaris d'entre 2,5 i 3,5 °C a finals de segle, amb impactes que s'acceleraran entre 2040 i 2050.

Els fenòmens meteorològics extrems, que ja avui són notícies recurrents, es convertiran en la norma. Cada estiu portarà onades de calor rècord a la Mediterrània, l'Orient Mitjà, el sud d'Àsia i parts d'Amèrica del Nord, amb temperatures superiors a 50 °C que faran que la vida a l'aire lliure sigui inviable durant setmanes. Les morts per cop de calor, que ja compten per desenes de milers en estius excepcionals com el 2003 o el 2022, es multiplicaran. Les zones costaneres densament poblades s'enfrontaran a inundacions cada vegada més freqüents. Les migracions climàtiques, ja en marxa, es convertiran en desplaçaments massius: el Banc Mundial estima que el 2050 podria haver-hi més de 140 milions de migrants climàtics només en tres regions (Àfrica subsahariana, Àsia del Sud i Amèrica Llatina).

Col·lapse social

El terme "col·lapse social" sona apocalíptic, però té un significat precís en la teoria de sistemes: és una pèrdua ràpida, significativa i duradora de la complexitat social, que inclou el debilitament de l'estat de dret, la fragmentació de les cadenes de subministrament, la descomposició de les institucions bàsiques (salut, educació, serveis

socials), l'augment de la violència i la reducció de la població. No és la fi del món, sinó la fi del nostre món tal com el coneixem.

El col·lapse no es produeix per un sol factor, sinó per la confluència sinèrgica de múltiples crisis. L'escassetat d'energia encareix el transport d'aliments i medicaments, la qual cosa deriva en desnutrició i brots de malalties prevenibles. El canvi climàtic destrueix els cultius i les fonts d'aigua, obligant la gent a desplaçar-se. La pèrdua de biodiversitat redueix les opcions de subsistència de les comunitats rurals. El debilitament de les cures deixa la gent gran, els malalts i els nens sense atenció. I tot plegat succeeix mentre els governs, aclaparats i sense recursos, perden legitimitat.

Les persones grans vulnerables que viuen soles, les famílies monoparentals, les persones sense llar, els migrants indocumentats, les persones amb discapacitat i les comunitats indígenes desplaçades seran les primeres a caure. Les desigualtats preexistents es multiplicaran; els rics podran comprar seguretat privada, generadors i accés a atenció sanitària privada, mentre que la majoria lluitarà per sobreviure. La solidaritat, la cooperació i l'ajuda mútua —valors profundament humans— també sorgiran amb força, però no podran compensar plenament el col·lapse de les estructures estatals i de mercat.

Col·lapse ecològic

Més enllà del que ens passi directament als humans, el col·lapse ecològic en curs significa la pèrdua irreversible d'ecosistemes sencers i de les funcions que compleixen. Moltes de les espècies que s'extingiran no les coneixíem; les seves desaparicions seran silencioses, sense documentació, però deixaran forats a la xarxa de la vida les conseqüències de la qual no podem preveure.

La reducció de la biodiversitat no és lineal: quan es creuen certs llindars, els ecosistemes poden col·lapsar de forma abrupta i passar a un estat alternatiu menys divers i menys productiu. Exemples documentats: els esculls de corall que passen a ser dominats per algues; els boscos tropicals que es converteixen en sabanes; els llacs d'aigua dolça que s'eutrofitzen i s'omplen de cianobacteris tòxics.

En resum, un col·lapse ecològic generalitzat no és només una tragèdia per a la resta d'espècies —ja ho és— sinó una amenaça existencial directa per a la nostra civilització. Perquè no podem produir aliments sense sòls fèrtils; no podem obtenir aigua potable sense conques hidrogràfiques sanes; no podem mantenir un clima estable sense embornals de carboni com els boscos i els oceans; no podem desenvolupar nous medicaments sense la biodiversitat que és font de molècules terapèutiques.

Per on començar a actuar

Després d'aquest diagnòstic, que pot semblar aclaparador, és necessari i urgent prendre mesures. Perquè el pessimisme paralitzant és tan perjudicial com l'optimisme ingenu. Hi

ha esperança, però no és l'esperança passiva que "algú" ens salvi o que "la tecnologia" ho resolgui tot. És una esperança activa, construïda des de baix, de les nostres mans i de les nostres comunitats. Els científics ens adverteixen que tenim uns quants anys per evitar els pitjors escenaris, però encara estem a temps de canviar de trajectòria. I el canvi comença ara, amb cada decisió del dia a dia, cada vincle comunitari, cada projecte col·lectiu.

A continuació, presento un mapa d'acció a diversos nivells: individual, comunitari, municipal i (com a horitzó) polític-estructural. No es tracta de fer-ho tot alhora, sinó de triar per on començar segons les nostres possibilitats, circumstàncies i passions.

Nivell individual: petites accions amb gran potencial transformador

Tot i que el canvi sistèmic no es pot reduir a la suma de decisions individuals —cosa que convertiria l'ecologisme en un simple "ecologisme de saló" que culpa la gent mentre exonera les empreses—, les accions individuals importen per diverses raons. En primer lloc, perquè redueixen el nostre impacte directe. En segon lloc, i el més important, perquè construeixen hàbits, models visibles i xarxes de confiança que són la base del canvi col·lectiu. En tercer lloc, perquè reduir la nostra dependència del sistema ens fa més lliures i resilients.

Reduir el consum: prioritzar l'essencial i evitar el superflu

El primer pas és el més senzill en teoria i el més difícil a la pràctica, perquè vivim en una societat dissenyada per estimular el consum permanent. Es tracta d'aprendre a distingir entre necessitats reals (alimentació nutritiva, habitatge decent, salut, afecte, participació) i desitjos induïts per la publicitat, la moda o la pressió social. Abans de comprar alguna cosa, podem fer-nos aquestes preguntes: realment ho necessito? L'utilitzaré com a mínim 30 vegades? Puc reparar el que ja tinc? Puc demanar-lo en préstec, llogar-lo o bescanviar-lo? Puc comprar-lo de segona mà?

Aplicar aquest principi significa, entre d'altres coses: comprar roba de segona mà o de marques ètiques i duradores, i fer-la servir durant anys; no canviar el telèfon mòbil fins que realment deixi de funcionar; evitar productes d'un sol ús (plàstics, càpsules de cafè, tovalloletes humides); prioritzar els aliments de temporada i de proximitat per davant dels processats i transportats; reduir el consum de carn i productes animals.

Adoptar hàbits sostenibles a la llar i en la mobilitat

L'estalvi energètic és una de les àrees amb major marge de millora immediata. Podem: baixar la calefacció a 19-20 °C (cada grau menys representa un estalvi d'entre el 5 i el 10% en la factura); portar roba d'abric a l'hivern i ventilar de manera natural a l'estiu abans de recórrer a l'aire condicionat; apagar completament l'electrònica, no deixar-la en mode d'espera; utilitzar bombetes LED; estendre la roba al sol en lloc d'usar l'assecadora; dutxar-se breument i recollir l'aigua freda mentre s'espera la calenta; cuinar amb cassoles tapades.

En mobilitat, la prioritat és reduir l'ús del cotxe privat. Si és possible, canvieu a la bicicleta; utilitzeu el transport públic; compartiu cotxe amb companys de feina o veïns; feu diverses gestions en un sol desplaçament; trebal·leu des de casa quan sigui possible. I, per descomptat, voleu en avió només en casos d'absoluta necessitat —els vols de curt recorregut són els més ineficients per passatger i quilòmetre.

Aprendre habilitats pràctiques: el camí cap a l'autosuficiència

Una de les respostes més poderoses a la fragilitat sistèmica és recuperar les habilitats que les nostres àvies i avis donaven per fet, però que s'han perdut en dues generacions. Cultivar aliments, fins i tot en un balcó o en un hort comunitari; cuinar a partir d'ingredients bàsics, sense productes ultraprocessats; reparar la roba (cosir un botó, apedaçar un esquinç); reparar petits mobles i electrodomèstics; fer conserves i fermentar; identificar plantes medicinals, comestibles i silvestres; estalviar i purificar l'aigua; generar la nostra pròpia energia; i, el més important, aprendre a compartir coneixement i habilitats amb les persones que ens envolten.

Aquestes habilitats no només redueixen la nostra dependència d'un sistema fràgil, sinó que ens connecten amb la profunda satisfacció de fer les coses amb les nostres pròpies mans, sabent que podem valer-nos per nosaltres mateixos i compartir coneixement amb els altres. Són la base d'una vida bona, no tan sols d'una vida de supervivència.

Nivell comunitari: l'escala de la transformació real

Les accions individuals són necessàries però insuficients. La veritable resiliència es construeix a escala comunitària: al barri, al poble, a la cooperativa, a l'associació de veïns. És en aquest nivell que podem crear estructures de suport mutu que substitueixin parcialment les institucions fracassades i el mercat depredador.

Crear xarxes de suport mutu

Els grups de consumidors són una eina provada: un conjunt de veïns que s'organitzen per comprar directament a productors locals (agricultors, ramaders, artesans), saltant-se els intermediaris i assegurant preus justos per al productor i assequibles per al consumidor, a més de productes frescos, de temporada i sense embalatges superflus.

Els horts comunitaris transformen parcel·les buides, teulades o espais infrautilitzats en llocs de producció d'aliments, trobada intergeneracional, educació ambiental i lleure saludable. No alimentaran tota la ciutat, però diverses dotzenes de famílies, i sobretot creen coneixement comunitari pràctic.

Els bancs de temps són sistemes d'intercanvi de serveis sense diners: una hora de cura infantil s'intercanvia per una hora de reparació de bicicletes, una hora de classes d'idiomes o una hora d'ajuda amb la comptabilitat. No substitueixen l'economia monetària, però construeixen xarxes de confiança i redueixen la dependència dels diners per a necessitats no materials.

Els tallers de reparació (Repair Cafés) són trobades periòdiques on persones amb habilitats tècniques ajuden a reparar aparells electrònics, roba, mobles, joguines, bicicletes, etc. Aprenem a reparar, allarguem la vida dels objectes, reduïm residus i ens coneixem entre veïns.

Promoure projectes d'energia comunitària

La transició energètica no ha de ser liderada per grans corporacions. Les cooperatives energètiques permeten als ciutadans produir la seva pròpia energia renovable (panells solars en cobertes de naus industrials o escoles, petits aerogeneradors, mini-hidràulica), compartir-la i gestionar-la democràticament. En molts països el marc legal ho permet; en d'altres cal lluitar-ho, però val la pena.

Un pas més enllà són les comunitats energètiques locals que integren la producció, l'emmagatzematge (bateries), la gestió de la demanda i l'eficiència. Són projectes complexos però perfectament viables a escala de barri o de petit municipi, i redueixen dràsticament la dependència de les grans elèctriques i dels combustibles fòssils importats.

Organitzar espais de formació i de trobada

El canvi cultural es nodreix del coneixement compartit. Podem organitzar:

- Tallers d'estalvi energètic i rehabilitació d'habitatges (com aïllar, com instal·lar ventilació natural, com triar electrodomèstics eficients).
- Tallers de cultiu ecològic, compostatge i permacultura.
- Tallers de reparació de bicicletes, electrònica bàsica, costura, fusteria.
- Cercles d'estudi sobre decreixement, ecofeminisme, economia solidària, agroecologia.
- Projeccions de documentals seguides de debat.
- Àpats compartits (potlucks) on cada persona porta un plat i menja en comunitat.

Aquests espais són tan importants com les accions materials: transformen la consciència, generen confiança, dissolen l'aïllament urbà i construeixen el substrat cultural per a canvis més profunds.

Nivell municipal i polític: les condicions per escalar

El canvi des de la comunitat pot fer molt, però no pot fer-ho tot. També necessitem canvis en les regles del joc: lleis, pressupostos públics, polítiques urbanes, plans de mobilitat. Aquí l'horitzó és l'acció política a nivell local (municipal, comarcal, estatal) i la pressió social per arrencar concessions al poder establert.

A les ciutats: cap a la proximitat

L'urbanisme és una de les palances més poderoses. Les ciutats de 15 minuts (un concepte popularitzat per Carlos Moreno) dissenyen els barris perquè totes les

necessitats bàsiques —treball, escola, comerç, lleure, salut— siguin a menys de 15 minuts caminant o en bicicleta. Això requereix: desincentivar el cotxe privat (peatges de congestió, reducció de places d'aparcament, peatonalització), construir carrils bici protegits i ampliar el transport públic gratuït o molt barat, i promoure la barreja d'usos (habitatge, botigues, oficines, equipaments en el mateix edifici o bloc).

Els pressupostos participatius, que permeten als veïns decidir sobre una part del pressupost municipal, i les auditories ciutadanes de les polítiques energètiques, de residus i de mobilitat, també són eines crucials.

Polítiques públiques necessàries per a la transició

Encara que no depengui sols de nosaltres com a individus, hem d'organitzar-nos per exigir:

- Prohibició de l'obsolescència programada i dret a la reparació (etiquetatge de durabilitat, disponibilitat de peces de recanvi durant 10 anys, facilitat de desmuntatge).
- Inversió massiva en rehabilitació energètica d'habitatges (aïllament, finestres, calderes de biomassa o aerotèrmia).
- Moratòria de megaprojectes destructius (noves carreteres, aeroports, macrogranges, mineria a cel obert).
- Plans de transició justa per als treballadors en sectors en declivi (petroli, carbó, automoció) cap a llocs de treball en l'economia de la cura, l'agroecologia, les energies renovables i la rehabilitació d'habitatges.
- Reducció de la jornada laboral sense pèrdua de salari, com a eina per redistribuir el treball disponible i alliberar temps per a les cures, la participació comunitària i la reducció del consum.

El decreixement com a horitzó polític

A nivell estatal i global, la proposta que articula totes aquestes accions és el decreixement: la reducció planificada, democràtica i equitativa de la producció i el consum d'energia i materials, especialment en els països rics (que han consumit la major part dels recursos històrics i que han d'assumir la major responsabilitat en la transició). El decreixement no significa pobresa ni misèria; significa viure millor amb menys, desintoxicar-nos del consum superflu i recuperar el temps, els vincles, la salut i el propòsit.

Algunes polítiques específiques de decreixement:

- Establir sostres d'emissió i d'extracció de materials que es redueixin cada any.
- Eliminar el PIB com a indicador d'èxit i substituir-lo per indicadors de benestar real (salut, educació, igualtat, biodiversitat, temps de cures).

- Implementar una renda bàsica universal per desvincular la supervivència de l'ocupació salarial i permetre a les persones dedicar temps a activitats no pagades però valuoses (cures, art, agricultura, reparació).
- Reduir dràsticament la despesa militar, la publicitat, la indústria de l'automòbil de luxe i altres sectors clarament superflus.
- Augmentar fortament la despesa en sanitat pública, educació, cures, energies renovables i agricultura ecològica.

Resposta a les objeccions habituals

Abans de concloure, és just abordar algunes de les objeccions més comunes que sorgeixen quan es planteja aquest diagnòstic i aquestes propostes.

Objecció 1: "La tecnologia ens salvarà"

Aquesta és potser la creença més estesa i més perillosa. S'espera que els cotxes elèctrics, els combustibles sintètics, la fusió nuclear, la captura de carboni o la geoenginyeria ens permetin continuar creixent indefinidament sense conseqüències. Però cap d'aquestes tecnologies és madura a escala, i cap pot funcionar sense una base de combustibles fòssils per a la seva fabricació i desplegament. A més, totes tenen els seus propis impactes ambientals (mineria de liti i cobalt, consum d'aigua, ocupació del territori). La tecnologia no és màgica; obeeix les lleis de la termodinàmica i l'ecologia. Podem confiar en la tecnologia com a eina, però no com a salvador.

Objecció 2: "No serveix de res el que faig si les grans empreses contaminen"

És cert que la major part de les emissions i l'extracció de materials provenen d'uns pocs centenars de grans corporacions. Però aquestes corporacions no contaminen per plaer; contaminen perquè produeixen béns i serveis que la gent compra. Reduir el nostre consum (especialment carn, moda ràpida, electrònica d'un sol ús, viatges aeris) sí que resta poder a aquestes corporacions. A més, les accions col·lectives locals construeixen el poder social necessari per imposar després regulacions polítiques a les empreses. No és "o acció individual o acció col·lectiva"; és l'acció individual que s'organitza en acció col·lectiva.

Objecció 3: "El decreixement és negatiu, ens farà més pobres"

Depèn del que entenem per "pobresa". El decreixement proposa reduir el consum de béns materials superflus —que no augmenten la felicitat més enllà d'un cert llindar, com ho demostren dècades de recerca en economia de la felicitat— i augmentar el consum de béns relacionals i de cura, que sí que augmenten la felicitat, la salut i la cohesió social. Viure amb menys energia i menys objectes, però amb més temps per a la família, els amics, la participació comunitària i la natura, no és una vida pobre; és una vida rica.

en l'essencial. El decreixement és, de fet, una proposta de prosperitat sense creixement.

Objecció 4: "Però la Xina i l'Índia seguiran creixent, de manera que el que fem aquí no importa"

Aquesta objecció té un rerefons real, però és fal·laç. En primer lloc, perquè els països rics són històricament responsables de la majoria de les emissions acumulades i del consum de recursos; tenim el deute ecològic més alt i, per tant, la major responsabilitat d'actuar primer. En segon lloc, perquè la Xina ja inverteix massivament en energies renovables i vehicles elèctrics, no per altruisme sinó perquè ha entès que la dependència energètica i material és una vulnerabilitat estratègica. En tercer lloc, perquè l'exemple de transicions reeixides en un país pot inspirar i pressionar els altres. L'excusa dels "altres no ho fan" és, en definitiva, una excusa per a la inacció.

El moment d'actuar és ara

No podem esperar més. No perquè el món s'acabi demà —això no és cert i només genera desmobilització—, sinó perquè la finestra d'oportunitat per evitar els pitjors escenaris de col·lapse es tanca ràpidament. Les decisions que prenem (o deixem de prendre) en aquesta dècada determinaran la vida dels nostres fills, néts i nétes, i la de milions d'altres espècies.

No podem esperar solucions màgiques de governs o empreses. Els governs estan capturats pels interessos econòmics dominants, i les empreses responen a la lògica del benefici trimestral, no al benestar a llarg termini. El canvi començarà des de baix, en el dia a dia, en les nostres comunitats, en la nostra manera de viure i relacionar-nos. Cada vegada que triem reparar en lloc de comprar de nou, cada vegada que caminem o anem en bicicleta en lloc d'agafar el cotxe, cada vegada que compartim un àpat amb els veïns, cada vegada que cuidem un nen o una persona gran, estem construint els fonaments d'un món nou. I aquest món nou, encara que sorgeixi de les runes de l'antic, pot ser més just, més bell i més habitable que el present.

Us convidem a participar-hi. No cal fer-ho tot, ni tenir totes les respostes. Només cal començar per alguna cosa: un jardí al balcó, unir-se a un grup de consum, reparar en lloc de llençar, preguntar a un veí gran si necessita ajuda, reduir el consum de carn, apagar el llum, llegir un llibre sobre el decreixement, assistir a una assemblea de barri. Cada petit pas compta, no tant pel seu impacte directe, sinó perquè et transforma a tu i a les persones que t'envolten.

I tu, per on vas a començar?

Si no saps com començar, pots fer-ho amb aquest curs: [Viu millor amb menys. Taller de Decreixement a la Vida Quotidiana \(PDF\)](#)

